

המגדה של פסח

אבותינו

עם ציורים

ספור יציאת מצרים ועשר המכות ממדרשי חז"ל

ירושלים
שנת תשפ"ה

קִדְשׁ

סֵדֶר הַקְהוֹשׁ

אם חל ליל הסדר בשבת, מוסיפים:

מזמור לדוד, יהוה רעי לא אחסר: בנאות דשא ירביצני, על־מי מנחות ינהלני: נפשי ישובב, ינחני במעגלי־צדק למען שמו: גם כִּי־אלך בגיא צלמות לא־אירא רע כִּי־אתה עמדי, שבטך ומשענתך המה ינחמני: תעריך לפני שלחן נגד צררי, דשנת בשמן ראשי כוסי רויה: אך טוב וחסד ירדפוני כל־ימי חיי, ושבת בביית־יהוה לארך ימים:

**יום הששי: ויכלו השמים והארץ וכל־צבאם: ויכל אלהים
ביום השביעי מלאכתו אשר עשה, וישבת ביום השביעי**

מְכַל־מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל־מְלֹאכְתּוֹ, אֲשֶׁר־בְּרָא אֱלֹהִים
לַעֲשׂוֹת:

כְּשָׁחַל בַּחֹל מִתְחִילִים מִכָּאן:

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם בְּמוֹעֲדָם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מוֹעֲדֵי יְהוָה,
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

סְבָרֵי מָרְנָן. וְעוֹנִים: לְחַיִּים.

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
בוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן:**

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ
מִכָּל־עַם, וְרוּמְמָנוּ מִכָּל־לְשׁוֹן, וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְתַתֵּן־
לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה, (בְּשַׁבָּת: שְׁבֻתוֹת לְמַנוּחָה וּ)
מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חַגִּים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן, אֶת־יּוֹם (בְּשַׁבָּת:
הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת־יּוֹם) חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה. אֶת־יּוֹם טוֹב
מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה. זְמַן חֲרוּתְנוּ, בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹדֶשׁ,
זָכַר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בְּחֶרֶת וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָּ מִכָּל־
הָעַמִּים, (בְּשַׁבָּת: וְשֻׁבֹתוֹת) וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁךָ (בְּשַׁבָּת: בְּאַהֲבָה
וּבְרָצוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הַנְּחַלְתָּנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה,
מִקְדֵּשׁ (בְּשַׁבָּת: הַשַּׁבָּת וּ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמִנִּים.

אם חל ליל הסדר במוצאי שבת מוסיפים לפני ברכת שהחיינו:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל, וּבֵין
אוֹר לְחֹשֶׁךְ, וּבֵין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה.
בֵּין קֹדֶשֶׁת שַׁבָּת לְקֹדֶשֶׁת יוֹם טוֹב הַבְּדִלָּתָהּ, וְאֵת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת
יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קֹדֶשֶׁת, וְהַבְּדִלָּתָהּ וְקֹדֶשֶׁת אֶת-עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקֹדֶשֶׁתךָ. בְּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה, הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹשֶׁךְ.

בברכת 'שהחיינו' יכון גם על עצם היום, ועל מצוות מצה ומרור וספור יציאת מצרים.

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
שֶׁהַחַיֵּינוּ וְקִיָּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְן הַזֶּה.**

וישתו הכוס בהסבה על צד שמאל.

כַּרְפֵּס

קח חתיכת כרפס ויטבֵּלְנָה בְּמִים עִם מֶלַח, אוּ בְּחֶמֶץ, אוּ בְּמִיץ לִימּוֹן הַמְעֵרֵב בְּמִים.

יִזְהַר לְאֹכַל חֲתִיכָה פְּחוּתָה מִשְׁעוֹר כֹּזֵית.

בְּבִרְכַּת 'בוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה' יִכּוֹן לִפְטֹר גַּם אֶת בִּרְכַּת הָאֲדָמָה שֶׁל הַמְּרוֹר.

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
בוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה.**

אִין צְרִיךְ לְהִסָּב בְּאֲכִילַת הַכַּרְפֵּס, וְהַרוּצָה לְהִסָּב רִשְׁאִי.

מגביהין את פרוסת המצה שבין שתי השלמות ואומרים:

הא לחמא עניא, די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.
כל־דכפין יתי ויכול, כל־דצריך יתי ויפסח. השתא הכא,
לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא הכא עבדי, לשנה
הבאה בארעא דישראל בני חורין.

תרגום: זהו לחם העני, שאכלו אבותינו בארץ מצרים. כל־רעב יבוא
ויאכל, כל־הנצרך יבוא ויחג. השנה פאן (בגלות), לשנה הבאה בארץ
ישראל. השנה פאן עבדים, לשנה הבאה בארץ ישראל בני חורין.

נוהגים לכפל "הא לחמא עניא" שלש פעמים.

מוזגין כוס שני, ומרחיקים את הקערה מהשלחן, כדי לעורר את הגלדים לשאל, ואומרים:

מה נשתנה הלילה הזה מכל־הלילות?

שבכל־הלילות אין אנחנו מטבלין אפלו פעם אחת,
והלילה הזה שתי פעמים.

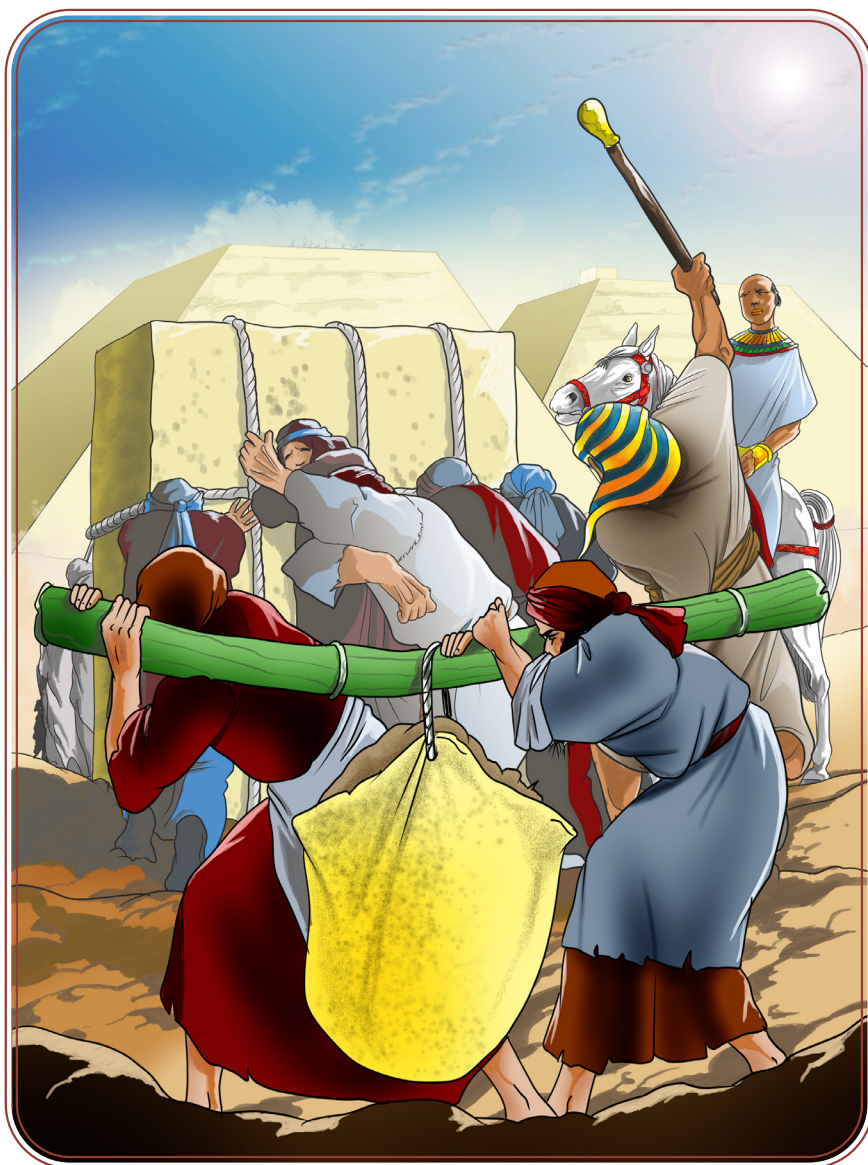
שבכל־הלילות אנחנו אוכלין חמץ או מצה, והלילה
הזה כלו מצה.

שבכל־הלילות אנחנו אוכלין שאר ירקות, והלילה
הזה מרור.

שבכל־הלילות אנחנו אוכלין ושותין בין יושבין
ובין מסבין, והלילה הזה בלנו מסבין.

מחזירים את הקערה למקומה, וקוראים את ההגדה בקול רם. ותהינה המצות מגלות מלבד בשעה
שאוחז את הכוס בידו.

עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו יהוה אלהינו משם, ביד חזקה, ובזרוע נטויה. ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, עדין אנחנו ובנינו ובני בנינו, משעבדים היינו לפרעה במצרים. ואכלו פלנו חכמים, פלנו גבונים, פלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכלי המרבה לספר ביציאת מצרים - הרי זה משבח.

ברוך המקום ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא.
בנגד ארבעה בנים דברה תורה: אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם,
ואחד שאינו יודע לשאל.

חכם מה הוא אומר: 'מה העדות והחקים
והמשפטים אשר צוה יהוה אלהינו אתכם?'
(דברים ו, כ) אף אתה אומר לו כהלכות
הפסח, אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:
(י"א: אפיקומן).

רשע מה הוא אומר: 'מה העבדה הזאת לכם?'
(שמות יב, כו) "לכם" - ולא לו. ולפי שהוציא את
עצמו מן הכלל - כפר בעקר. אף אתה הקהה את
שניו ואמר לו: 'בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי
ממצרים' (שמות יג, ח) "לי" - ולא לו. ואלו היה
שם - לא היה נגאל.

תם מה הוא אומר: 'מה זאת?' ואמרת אליו: 'בחזק
יד הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים' (שמות
יג, יד).

ו שאינו יודע לשאל, את פתח לו, ששנאמר
(שמות יג, ח): 'והגדת לבנה ביום ההוא
לאמר, בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי
ממצרים'. יכול מראש חדש? תלמוד
לומר: 'ביום ההוא'. אי ביום ההוא, יכול
מבעוד יום? תלמוד לומר: 'בעבור זה'.
בעבור זה - לא אמרתי אלא בשעה
שמצה ומרור מנחים לפניך.

יגיד הכוס על השלחן, ויגלה את המצות עד ש'יגיע לפסקת "לפיקה":

**צא ולמד, מה־בְּקִשׁ לָבֵן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לִיעֲקֹב אָבִינוּ.
שְׁפָרְעָה לֹא גָזַר אֱלֹהִים עַל הַזְּכָרִים, וְלָבֵן בְּקִשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל,
שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים כו, ה): 'אֲרָמִי אֲבָד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיִם
וַיִּגְדֹּל שָׁם בְּמַתִּי מְעֵט, וַיְהִי־שֵׁם לְגוֹי גָּדוֹל עֲצוּם וָרֹב'.**

'ויֵרֶד מִצְרַיִם' - אָנוּס עַל פִּי הַדְּבַר.

**'וַיִּגְדֹּל שָׁם' - מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יֵרֶד לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֶלֶּא לְגוֹר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר
(בְּרֵאשִׁית מו, ד): 'וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרָעָה, לְגוֹר בְּאֶרֶץ בְּאֲנֹנִי, כִּי־אֵין
מְרֻעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ, כִּי־כָבֵד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וְעַתָּה
יִשְׁכְּבוּ־נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גִּשְׁוֹן':**

**'בְּמַתִּי מְעֵט' - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י, כב): 'בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ
אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיִם, וְעַתָּה שְׁמֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב':**

'וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל' - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שָׁם.

**'לְגוֹי גָּדוֹל וְעֲצוּם' - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת א, ז): 'וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל פָּרוּ
וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאֵד מְאֹד. וַתִּמְלֵא הָאֶרֶץ אֹתָם':**

**'וָרֹב' - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ו-ז): 'רִכְבָּה כְּצֶמַח הַשִּׁדָּה נִתְתִּיךְ,
וַתְּרַבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתְּבֹאִי בַעֲדֵי עַדְיִים, שְׂדֵים נִכְנֹו וּשְׁעָרָךְ צִמַּח, וְאַתָּה
עָרִם וְעָרִיחָה: וְאֶעֱבֹר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ, וְאָמַר לְךָ
בְּדַמֶּיךָ חַיִּי, וְאָמַר לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי':**

**'וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה':
(דְּבָרִים כו, ו)**

'וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים' - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת א, ו): 'הִבֵּה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן-יִרְכָּה, וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם-הוּא עַל-שְׂנָאֵינוּ, וְנִלְחַם-בָּנוּ וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ':

'וַיַּעֲנוּנוּ' - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת א, יא): 'וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שְׂרֵי מַסִּים לְמַעַן עַנּוֹתוֹ בְּסִבְלָתָם, וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפָרְעֹה אֶת-פִּיתָם וְאֶת-רַעְמִסִּים':

'וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה' - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת א, יג): 'וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֹךְ':

'וַיֵּרָא אֶת־עֲנָנֹו' - זוּ פְּרִישׁוֹת דָּרֶךְ אֶרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת ב, כה): 'וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־פְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים':

'וַאֲת־עַמְלֵנו' - אֵלֹו הַבְּנִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת א, כב): 'וַיֵּצֵאוּ פְּרַעֲוֹ לְכָל־עַמּוֹ לְאֹמֶר, כָּל־הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיְאֲרָה תִּשְׁלִיכֵהוּ, וְכָל־הַבַּת תִּחְיֶוּן':

'וַאֲת־לְחַצְנו' - זֶה הַדִּחְקָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת ג, ט): 'וְגַם רָאִיתִי אֶת־הַלְחָץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם':

'וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם, בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבִמְרָא גְדוֹל וּבְאֹתוֹת וּבִמִּפְתִּים': (דְּבָרִים כו, ה)

'וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם' - לֹא עַל יְדֵי מְלָאָךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלֹא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכֹבֹדוֹ וּבְעֶצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת יב, ב): 'וַעֲבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלַיְלָה הַזֶּה, וְהַפִּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יְהוָה':

עָשָׂן, שְׂאִינוּ בְּטַבַּע הַדָּם, יַעַד שְׁנַתְמַלְאָה כָּל מִצְרַיִם עָשָׂן, וְהַמָּכָה
 הַזֹּאת הִיְתָה מְאֹד קָשָׁה לְמִצְרַיִם שֶׁהָיוּ עוֹבְדִים לְנִילוֹס וְזֶה הָיָה
 הָאֱלוֹהַּ שֶׁלָּהֶם, וְהֵנָּה שׁוֹד וְשֹׁכֵר, הָאֱלוֹהַּ שֶׁלָּהֶם לָקָה. פְּרַעַה
 וְעַבְדָּיו הָיוּ יְכוּלִים לְחַשֵּׁב שֶׁזֶּה כְּשׁוֹף אַכָּל גַּם הַדְּגִים שֶׁבִּיאֹר
 מֵתוּ וְהִיאֹר הַסְּרִיחַ, מְזֵה רְאוּ שֶׁזֶּה לֹא כְּשׁוֹף כִּי כְּשׁוֹף אֵינוּ אֶלָּא
 לְמַרְאִית עֵינַי וְלֹא בְּעֵצָם, וְאִם זֶה הָיָה כְּשׁוֹף לֹא הָיוּ הַדְּגִים מֵתִים.
 וְלֹא רַק הַמַּיִם שֶׁבִּיאֹר אֶלָּא בְּכָל מְקוֹם בְּמִצְרַיִם שֶׁהָיָה בּוֹ מַיִם
 נִהְפְּכוּ הַמַּיִם לְדָם,⁷ וְנֶאֱפִילוּ הָרַק שֶׁהָיוּ יוֹרְקִים נֶעֱשָׂה דָם. וְכֹדֶ
 הָיָה בְּמִשְׁךְ שִׁבְעָה יָמִים.

7. ריטב"א הגדה של פסח ד"ה ובמופתים זה הדם.
 8. תנחומא וארא אות י"ג.

אָמַנָם הַיָּאוֹר עֲצָמוּ נִהְפְּדוּ חֲזָרָה לְמַיִם אַחֲרֵי שְׁעָה מוּעָטָת, אֲבָל כִּינֹן שְׁכָל הַדְּגִים שְׂבִיאוֹר מִתּוֹ הַתְּחִיל הַיָּאוֹר לְהִבְאִישׁ וּלְהִסְרִיחַ⁹ וּגְדָלוּ שָׁם תּוֹלְעִים, וְהַמְצָרִים לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְשַׁתּוֹת מִמֵּי הַיָּאוֹר בְּמִשְׁךְ שְׂבָעָה יָמִים. וְכִינֹן שֶׁלֹּא הָיוּ לָהֶם מַיִם הִלְכוּ אִצְלָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקַחַת מֵהֶם שְׂתֵיָה, וְהָיָה בְּבֵית הַיְּהוּדִי חֲבִית מַיִם,¹⁰ הַיְּהוּדִי פּוֹתַח אֶת הַבְּרֹז וּמוֹצִיא מַיִם, הַמְצָרִי פּוֹתַח אֶת הַבְּרֹז וּמוֹצִיא דָם, אָמַר הַמְצָרִי לַיְּהוּדִי: תּוֹצִיא אִתָּה מִהַחֲבִית וְתֵן לִי מַיִם מִהֵד שְׁלָהּ, וְכִינֹן שֶׁהִגִּיעַ לַיָּדַי הַמְצָרִי נֶעֱשֶׂה דָם,¹¹ אָמַר הַמְצָרִי לַיְּהוּדִי: בּוֹא וְנִשְׁתָּה יַחַד מִכְּלֵי אֶחָד, וְגַם זֶה לֹא עֲזַר לָהֶם, הַמַּיִם שֶׁבְּכָלֵי נִחְלְקוּ חֲצֵי מַיִם וְחֲצֵי דָם, הַיְּהוּדִי הָיָה שׂוֹתֵה מַיִם וְהַמְצָרִי דָם.

וְהַדָּם לֹא¹² יָרַק שֶׁהִגְעִיל אוֹתָם, רַק אִם הָיָה הַמְצָרִי שׂוֹתֵה דָם הָיָה הַדָּם נִכְנָס לְמַעַיִם וּמִתְבַּקֵּעַ, וְלֹא הָיְתָה לָהֶם עֲצָה אֲלֵא אִם הָיוּ קוֹנִיִּים בְּכֶסֶף רַב מִיְּהוּדִי. הַמְכַשְׁפִּים שֶׁל פְּרָעָה רָצוּ לְהִרְאוֹת אֶת חֲכָמָתָם הַגְּדוּלָּה וּלְהַכְחִישׁ אֶת מִשְׁה וְאֶהְרֹן שֶׁאָמְרוּ שְׁזָה נָס מֵה', הִלְכוּ וְקִנְּנוּ מַיִם

9. חֲזֻקוֹנֵי פ"ז כ' וְהִרְאִיָּה לְזֶה מִהַפְסוּק בַּפ"ז כ"ד כִּי לֹא יִכְלוּ לְשַׁתּוֹת מִמֵּי הַיָּאוֹר, וְלֹא כְּתוּב מִהֵד שְׂבִיאוֹר, מִשְׁמַע שֶׁהִיא מַיִם רַק לֹא הָיוּ רְאוּיִים לְשַׁתִּיָּה, וְכ"כ הַרִיב"א בְּשֵׁם ר' יוֹסֵף בְּכוֹר שׁוֹר.
 10. פ' הַטּוֹר עַל הַתּוֹרָה פ"ז כ"א.
 11. תְּנַחֲמוּ וְאִרְא אֹת י"ג.
 12. תְּנֵא דְבֵי אֵלֵיהּ רַבָּה פ"ז.
 13. זוֹהַר ח"ב כ"ח ע"ב.

מִיְהוּדֵי וְהָרְאוּ לְפָרְעָה שֶׁהֵם הוֹפְכִים אֶת זֶה לְדָם, וּפָרְעָה שָׂרָאָה שֶׁגַם הַמְכַשְׁפִּים יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת מִמֵּי דָם, ¹⁴וְגַם לֹא נִבְהַל כָּל כֶּן מִהַמָּכָה כִּינּוֹן שֶׁלֹּא הִיְתָה בַּמָּכָה סִפְנַת חַיִּים, כִּי הָרִי הָיוּ קוֹנִים מִיְהוּדִים, לְכֵן הִכְפִּיד אֶת לְבוֹ וְלֹא שָׁלַח אֶת יִשְׂרָאֵל.

• מַפֶּת צְפָרְדֵּי •

14. אור החיים פ"ח ד'.